

УДК 371

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-95-2-130-138>

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ДЕФЕКТОЛОГІВ

Л. Ю. Москальова

ORCID 0000-0002-9251-6746

Л. Є. Єрмоїна

ORCID 0000-0001-8595-1961

У статті розкрито сутність професійної діяльності учителя-дефектолога, що перебуває за межами учительської діяльності. Робота учителя-дефектолога поєднується з реабілітаційною, соціально-педагогічною, консультативно-діагностичною. Обґрунтовано, що метою виховання моральної культури майбутнього учителя-дефектолога має бути підготовка фахівця, здатного етично мислити, здійснювати моральний вибір, приймати моральні рішення; готового до активної роботи над самовдосконаленням моральних якостей; виховної діяльності з дітьми та учнівською молоддю; спроможного до вияву почуття глибокої прихильності до оточення, здійснення морального вчинку.

У матеріалах статті зазначено, що виховання моральної культури майбутнього учителя-дефектолога спрямовується на вдосконалення моральної свідомості, формування моральних почуттів і поведінки, моральних вчинків та розвитку готовності до самовиховання та виховної діяльності з учнями та їх батьками.

Автори визначають моральну культуру особистості майбутнього учителя-дефектолога як ціннісне явище, що має фундаментальну основу (цінності педагогічної професії), особливі функціональні ознаки (нормативність, результативність, динамічність, комплексність, системність) та через різні форми, методи і засоби здійснює виховний вплив на емоції, світогляд, спосіб і якість життя, цінності, морально-етичні риси як окремої особистості, так і усього суспільства.

Таким чином, обґрунтовано перелік ефективних механізмів управління процесом виховання моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів: індивідуальний розвиток моральних якостей; взаєморозвиток позитивних якостей у парній і груповій роботі;

розвиток моральної культури здобувачів вищої освіти, що відбувається через аудиторні, позааудиторні види роботи, педагогічну практику, із залученням працівників закладу вищої освіти, фахівців і професіоналів відповідного профілю.

Ключові слова: виховання, моральна культура, учитель-дефектолог.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Пошук дієвих механізмів управління процесом виховання моральної культури майбутніх учителів-дефектологів, здатних професійно виконувати свою роботу з учнями, які мають порушення психофізичного розвитку, здійснюється на основі таких нормативних документів: Закон України «Про вищу освіту» зі змінами та доповненнями (2014 р.), Закон України «Про професійний розвиток працівників» (2012 р.), Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 роки (2014 р.), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2010-2020 роки (2013), Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів (2009 р.), Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затверджене Наказом Міністерства освіти і науки України № 522 (2000 р.), Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013 р.), Концепція розвитку інклюзивного навчання (2010 р.), постанови Кабінету Міністрів України № 872 «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2011 р.), № 588 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2017 р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Основи теорії морального розвитку учителів, і зокрема студентської молоді, розкриті у працях І. Беха, М. Боришевського, Г. Васяновича, М. Євтуха, І. Зязюна, О. Пехоти, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської та ін. Моральне виховання в українських навчальних закладах вивчали О. Матвієнко, І. Мищишин, Ю. Щербяк та ін. Також специфіку процесу формування моральної культури особистості в навчальних закладах різного типу розкрито у працях В. Бездухова, Р. Гуртовської, О. Гордійчука, І. Грязнова, В. Діуліної, Г. Шевченко та ін.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз розвитку моральної культури показав, що на сучасному етапі важливими є такі тенденції: зміна традиційних уявлень про цілі моральної освіти й культури у професії педагога; орієнтація національної системи виховання студентської молоді

на розвиток особистості, що спонукає багатьох науковців до переосмислення ролі, мети, змісту виховання морально-етичної культури особистості (Малишевська, 2016). В умовах сьогоденного реформування освітньої системи в Україні спостерігаємо створення у педагогічних закладах вищої освіти умов та можливостей, що забезпечують ефективну діяльність майбутніх фахівців, оновлення форм, методів та засобів навчання. До того ж, окрім системи знань у процесі підготовки майбутніх вчителів-дефектологів доречним вважаємо звернути увагу й на процес виховання їх моральної культури.

Мета статті – з'ясування сутності механізмів управління процесом виховання моральної культури майбутніх учителів-дефектологів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. З метою якісного оновлення освітнього процесу у закладах вищої освіти вагомим значення набуває приведення змісту професійної підготовки майбутніх учителів до вимог і потреб сучасного суспільства. Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки та ряд інших документів орієнтують педагогічну спільноту на гуманістичне осмислення і практичне використання внутрішнього потенціалу особистості, побудову цілісного, адекватного, реалістичного сприйняття нею образу світу.

В українському дефектологічному словнику зазначено наступне: наука про психофізіологічні особливості розвитку дітей із фізичними та психічними вадами, закономірності їхнього виховання, освіти та навчання – це корекційна педагогіка (дефектологія). Відповідно української державної класифікації наукових спеціальностей корекційна педагогіка являє собою самостійну галузь педагогічних наук, що складається з певних спеціальних педагогічних дисциплін.

Виховання моральної культури має чотири аспекти: етичний, соціально-педагогічний, психолого-педагогічний і методичний. Досліджуючи виховання моральної культури майбутніх учителів-дефектологів, доречним буде вказати, що дефектологія – це складна наука, адже передбачає у собі поєднання медицини, психології і педагогіки. Складність даної професії, на наш погляд, полягає у пошуку певних відхилень в учнів, у з'ясуванні ступеня їх складності та поєднанні моральних аспектів взаємодії з учнями та їх батьками.

Згідно Стандарту вищої освіти України (2017 р.) за першим (бакалаврським) рівнем, ступенем бакалавра, з галузі знань 01 Освіта, спеціальності 016 Спеціальна освіта – професійна кваліфікація випусника має назву – «Учитель-дефектолог».

Професійна діяльність учителя-дефектолога перебуває за межами учительської діяльності, адже поєднується з реабілітаційною, соціально-педагогічною, консультативно-діагностичною. Розв'язання спектру питань перебувають у повній залежності від професіоналізму учителя та його моральної культури.

На основі опрацювання наукових джерел (Боришевський, Пилипенко, Пенькова, 2013) зазначимо, що метою виховання моральної культури майбутнього учителя-дефектолога має бути підготовка фахівця, здатного етично мислити, здійснювати моральний вибір, приймати моральні рішення; готового до активної роботи над самовдосконаленням моральних якостей; виховної діяльності з дітьми та учнівською молоддю; спроможного до вияву почуття глибокої прихильності до оточення, здійснення морального вчинку.

Досягнення цієї мети є можливим за умови розв'язання таких завдань, як підвищення культури етичного мислення, забезпечення позитивної мотивації до самовдосконалення; включення у процес взаємодії із оточенням для формування спроможності вияву почуття глибокої сердечної прихильності, здійснення морального вчинку та рефлексії морально-етичного досвіду; розвиток спеціальних вмій та навичок щодо здійснення студентами морального вибору, прийняття моральних рішень, розробки ефективних методик і технологій для виховної роботи; формування готовності до самовиховання та виховної діяльності з учнями та їх батьками.

У ході опрацювання результатів дослідження, ми виокремили такі принципи виховання моральної культури майбутніх учителів-дефектологів: принцип цілеспрямованості виховання моральної культури майбутніх учителів-дефектологів у процесі їх професійної підготовки; принцип опори на фундаментальну основу моральної культури особистості майбутнього вчителя – цінності педагогічної професії дефектолога; принцип центрації виховання моральної культури на інтерперсональному рівні; принцип співтворчості викладача і здобувача вищої освіти у формуванні результатів знань та фахової компетентності генерувати та розробляти технології та методики самовиховання і виховання учнів; принцип орієнтації на результат у вихованні моральної культури майбутніх учителів.

Відповідно цього ефективними формами є: лекції-дискусії, диспути, проєктна робота, майстерні виховної діяльності, конкурси й олімпіади, ділові ігри, тренінгова робота, виставки наукових робіт, соціальні акції, флеш-моби, вулична робота, фотосесії кращих виховних результатів академічних груп, творчі звіти виховної діяльності, збір даних аналізу нестандартних ситуацій з обґрунтуванням морального рішення, розробка

сценаріїв виховної роботи, публічні виступи з питань виховання школярів, участь у масштабних освітніх проєктах, волонтерська допомога при реабілітаційних центрах, різних гуртках.

Реалізація форм у процесі виховання моральної культури майбутніх учителів-дефектологів матиме успіх за умови використання таких методів, як-от: просвіта, роз'яснення, пояснення, демонстраційний експеримент, переконання, заохочення, спостереження, консультація, наслідування, драматизація, порівняння, приклад, тематичний добір, асоціація, контрольні запитання, створення проблемних ситуацій, моделювання, оцінний і порівняльний аналіз, залучення до практичної та дослідницької діяльності, самостійної роботи (самовиховання, самовдосконалення, самоконтролю, саморегуляції). Влучними в даному контексті вважаємо наукову думку Г. Шевченко про те, що духовно-моральні і естетичні позиції особистості відбиваються через мистецтво, впливаючи на світобачення, дії і вчинки. У своїх працях вчена підкреслює взаємодію мистецтв, що дозволяє забезпечити педагогічний процес поліхудожнім вихованням студентської молоді. Ми підтримуємо ідею побудови будь-якої форми проведення навчальної дисципліни за допомогою художньо-естетичних засобів, адже це сприятиме формуванню духовного катарсису (Шевченко, 2015).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, моральна культура особистості майбутнього учителя-дефектолога визначається нами як ціннісне явище, що має фундаментальну основу (цінності педагогічної професії), особливі функціональні ознаки (нормативність, результативність, динамічність, комплексність, системність) та через різні форми, методи і засоби здійснює виховний вплив на емоції, світогляд, спосіб і якість життя, цінності, морально-етичні риси як окремої особистості, так і усього суспільства. Виховання моральної культури у майбутнього вчителя-дефектолога спрямовується на вдосконалення моральної свідомості, формування моральних почуттів і поведінки, моральних вчинків та розвитку готовності до самовиховання та виховної діяльності з учнями та їх батьками.

З огляду на дослідження психологів, варто вказати, що під психологічними механізмами впливу вчені розуміють, що один суб'єкт психічної активності своїми діями може викликати потрібну йому психічну (моральну) активність іншого суб'єкта психіки, а саме: певні відчуття, уявлення, думки, почуття, емоції, переконання, ставлення, вольові дії, їх мотиви тощо. Найбільш відомими в психології є такі механізми, як навіювання, примушування, санкціонування, вправляння, наслідування,

психічне зараження тощо (В. Бехтерев, Т. Володимирський, В. Куликов, Б. Паригін, Б. Поршнев, Г. Тард, В. Татенко, Ф. Тома та ін.).

Вважаємо, що до переліку ефективних механізмів управління процесом виховання моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів можна віднести наступні: індивідуальний розвиток моральних якостей; взаєморозвиток позитивних якостей у парній і груповій роботі; розвиток моральної культури здобувачів вищої освіти, що відбувається через аудиторні, позааудиторні види роботи, педагогічну практику, із залученням працівників закладу вищої освіти, фахівців і професіоналів відповідного профілю (соціальних педагогів, практичних психологів, вчителів).

Таким чином, в умовах сучасного соціо-економічного та морального розвитку української нації особливого значення у професійному розвитку майбутнього учителя-дефектолога набуває його моральна культура. Саме тому у подальшому нами заплановано розробити та експериментально перевірити ефективність комплексу соціально-виховних заходів «Мораль, культура і освіта».

Література

1. Виховання духовності особистості: навчально-методичний посібник / М. Й. Боришевський, Л. І. Пилипенко, О. І. Пенькова та ін.; за заг. ред. М. Й. Боришевського. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 104 с.
2. Булатов М. О. Філософський словник. Київ : Стилос, 2009. 575 с.
3. Шевченко Г. П. Виховання – процес людинотворчості, культуротворчості, духотворчості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2015. № 3 (66). С. 288-299
4. Малишевська І. Підготовка спеціальних педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 8 (62). С. 264-274.

References

1. Boryshevsky, M. Y. (Ed.), Pylypenko, L. I., Penkova, O. I. et al. (2013). *Vihovannya duhovnosti osobistosti: navchalno-metodichnyi posibnik [Fostering a person's spirituality: tutorial]*. Kirovograd: Imeks-LTD. Fakt (ukr).
2. Bulatov, M. O. (2009). *Filosofsky slovnyk [Philosophical dictionary]*. Kyiv: Stilos. Fakt (ukr).
3. Shevchenko, G. P. (2015). *Vykhovannia – protses liudynotvorchosti, kulturotvorchosti, dukhotvorchosti. Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*. Fakt (ukr).
4. Malyshevska, I. (2016). *Pidhotovka spetsialnykh pedahohichnykh fakhivtsiv do roboti v umovakh inkluzyvnoho osvitnoho seredovyshcha [Training of special pedagogical specialists to work in an inclusive educational environment.]*. *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tehnolohii*, 8 (62). Fakt (ukr).

МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЦЕССОМ ВОСПИТАНИЯ ПРАВСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ- ДЕФЕКТОЛОГОВ

Л. Ю. Москалева, Л. Е. Ерёмина

В статье раскрыта сущность профессиональной деятельности учителя-дефектолога, которая находится за пределами учительской деятельности. Работа учителя-дефектолога сочетается с реабилитационной, социально-педагогической, консультативно-диагностической. Обосновано, что целью воспитания нравственной культуры будущего учителя-дефектолога должна быть подготовка специалиста, способного нравственно мыслить, осуществлять нравственный выбор, принимать нравственные решения; быть готовым к активной работе над самосовершенствованием моральных качеств; заниматься воспитательной деятельностью с детьми и учащейся молодежью; способного к проявлению чувства глубокой привязанности к окружению, осуществлению нравственного поступка.

В материалах статьи указано, что воспитание нравственной культуры у будущего учителя-дефектолога направлено на совершенствование нравственного сознания, формирование нравственных чувств и поведения, нравственных поступков и развития готовности к самовоспитанию и воспитательной деятельности с учащимися и их родителями.

Авторы определяют нравственную культуру личности будущего учителя-дефектолога как ценностное явление, имеющее фундаментальную основу (ценности педагогической профессии), особые функциональные признаки (нормативность, результативность, динамичность, комплексность, системность) и через различные формы, методы и средства осуществляет воспитательное воздействие на эмоции, мировоззрение, образ и качество жизни, ценности, морально-этические качества как отдельной личности, так и всего общества.

Таким образом, обоснован перечень эффективных механизмов управления процессом воспитания нравственной культуры будущих учителей-дефектологов: индивидуальное развитие нравственных качеств; взаиморазвитие положительных качеств в парной и групповой работе; развитие нравственной культуры соискателей высшего образования через аудиторные, внеаудиторные виды работы, педагогическую практику, с привлечением работников учреждения высшего образования, специалистов и профессионалов соответствующего профиля.

Ключевые слова: воспитание, нравственная культура, учитель-дефектолог.

MECHANISMS OF MANAGEMENT OF THE PROCESS OF EDUCATION OF MORAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS-DEFECTOLOGISTS

L. Yu. Moskalyova, L. Ye. Yeromina

The article reveals the essence of the professional activity of a teacher-defectologist who is outside the teaching activity. The work of a teacher-defectologist is combined with rehabilitation, socio-pedagogical, consultative-diagnostic. It is substantiated that the purpose of education of moral culture of the future teacher-defectologist should be preparation of the expert, capable to think ethically, to make a moral choice, to make moral decisions; ready for active work on self-improvement of moral qualities; educational activities with children and students; capable of expressing a sense of deep attachment to the environment, the commission of a moral act.

The article states that the education of moral culture in the future teacher-defectologist is aimed at improving moral consciousness, the formation of moral feelings and behavior, moral actions and the development of readiness for self-education and educational activities with students and their parents.

The authors define the moral culture of the future teacher-defectologist as a value phenomenon that has a fundamental basis (values of the teaching profession), special functional features (normative, effective, dynamic, complex, systematic) and through various forms, methods and means has an educational effect on emotions, worldview, way and quality of life, values, moral and ethical features of both the individual and society as a whole. Thus, the list of effective mechanisms of management of process of education of moral culture at future teachers-defectologists is substantiated: individual development of moral qualities; mutual development of positive qualities in pair and group work; development of moral culture of higher education seekers, which takes place through classroom, extracurricular activities, pedagogical practice, with the involvement of employees of higher education institutions, specialists and professionals of the relevant profile.

Key words: Education, moral culture, special education teacher.

Москальова Людмила Юрївна – проректор з наукової роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Мелітополь, Україна) E-mail: moskalevalu1@gmail.com

Москалєва Людмила Юрєвна – проректор по научній роботі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (г. Мелітополь, Україна) E-mail: moskalevalu1@gmail.com

Moskalyova Lyudmyla Yuriivna – vice-Rector for Research at Melitopol Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University (Melitopol, Ukraine). E-mail: moskalevalu1@gmail.com

Єр'оміна Лілія Євгенівна – асистент кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Мелітополь, Україна). E-mail: fznk04@ukr.net

Ер'оміна Лілія Євгенівна – ассистент кафедры дошкольного образования и социальной работы Мелитопольского государственного педагогического университета имени Богдана Хмельницкого (г. Мелитополь, Украина). E-mail: fznk04@ukr.net

Yeromina Liliia Yevhenivna – Assistant of the Department of Preschool Education and Social Work, Melitopol Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University (Melitopol, Ukraine). E-mail: fznk04@ukr.net